

**СЎЗ САНЪАТИ
ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ
3 - МАХСУС СОН**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ИСКУССТВО СЛОВА
СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 3**

**INTERNATIONAL JOURNAL
OF WORD ART
SPECIAL ISSUE - 3**

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

Лингводидактика ва методика / Лингводидактика и методика / Linguodidactics and methodology

1. Муратов Камилжан Курбанович ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ЛИЧНОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ.....	679
2. Расулова Сохиба Улугбековна НОВЕЛЛИСТИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ВАШИНГТОНА.....	684
3. Юлдашева Тохта Аметовна, Кадырова Хосият Назаровна ИНТЕГРИРОВАННЫЕ УРОКИ КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ.....	689
4. Юсубова Раъно Норбоевна, Ярашова Насиба Жумаевна БАДИЙИ МАТНДА СЕМА ВА СЕМАНТИК КЎЛАМ МАСАЛАСИ.....	693
5. Nashirova Shahnoza Buriyevna, Farmonova Shahlo Navruz kizi COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING.....	699
6. Yodgorova Zebo Farmonovna, Yusupova Mushtariy Bahtiyor kizi COMMUNICATIVE COMPETENCE AND ITS COMPOTENETS.....	704
7. Юсупова Феруза Махкамовна, Бадалова Барно Тажимовна О ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ	708
8. Ёраева Дармон Саидахмедовна, Абдуллаева Набия Идрисовна БАДИЙИ АСАРЛАРДА ТАЛАБА ПОРТРЕТИ ВА ХАРАКТЕРИ СПЕЦИФИКАСИ (ЖАҲОН ВА ЎЗБЕК АСАРЛАРИ МИСОЛИДА).....	714
9. Tursunaliyeva Muslimabonu Abduvosit qizi MUHAMMAD RIZO OGANIY TARJIMA ASARLARI VA JOMIYNING “YUSUF VA ZULAYXO” DOSTONINING QO‘LYOZMALARI TAVSIFI.....	720
10. Шагиева Наргис Фагимовна, Шокаримова Камола Абдуллаевна НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ.....	726
11. Наркузиева Гульнара Зиядуллаевна, Мансурова Тахмина Тохировна ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ	730
12. Давлатова Мухайё ЖИСМОНИЙ ФАОЛ ҲАРАКАТ ФЕЪЛЛАРИ БИЛАН ИФОДАЛАНАДИГАН РЕЗУЛЬТАТИВ КОНСТРУКЦИЯЛАР.....	737
13. Санакулов Зайниддин Ибодуллаевич НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИ СЎЗ ЯСАЛИШИ ТИЗИМИНИНГ ЛЕКСИКОГРАФИК АСПЕКТИ.....	743

СЎЗ САНЪАТИ ХАЛҚАРО ЖУРНАЛИ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА INTERNATIONAL JOURNAL OF WORD ART

Ўраева Дармон Саидахмедовна,
Бухоро давлат университети, Ўзбек адабиёти кафедраси профессори, филология фанлари доктори
Абдуллаева Набия Идрисовна,
Тошкени ирригация ва кишлок, хўжалигини механизациялаш институти Бухоро филиали,
“Тиллар” кафедраси ассистенти

БАДИЙ АСАРЛАРДА ТАЛАБА ПОРТРЕТИ ВА ХАРАКТЕРИ СПЕЦИФИКАСИ (ЖАҲОН ВА ЎЗБЕК АСАРЛАРИ МИСОЛИДА)

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9297-2020-SI-3-116>

АННОТАЦИЯ

Ёзувчининг бадий асарлар яратишга бўлган интилишлари инсонга бўлган кизиқишларга асосланган. Бадий асарда ҳаёт воқеалиги, одамлар турмуши адабий қаҳрамонлар хатти-ҳаракати, ўй-фикрларини ифодалаш орқали акс эттирилади. Ижодкорнинг дунёқараши, мақсади, ижтимоий ҳаёт ҳодисалари ва инсон дунёси тўғрисидаги фалсафий мушоҳадалари ҳам айнан адабий қаҳрамонлар образида ифодаланади.

Асар қаҳрамонлари асарларда турли образларда намоён бўлар экан, биз бугунги мақоламизда асарлардаги талаба образини берилиши, ва унинг характери билан бирига боғлиқлигини муҳокама қиламиз.

Жаҳон адабиётида ҳам ўзбек адабиётида ҳам талаба образини асарлада учратишимиз мумкин. Уларнинг портрети, характер хусусиятлари бир-биридан фарқ қилса аммо ўхшаш жиҳатлари ҳам мавжуд. Мақолада жаҳон ва ўзбек адабиёти адибларининг асарларидаги талаба образи портрети, характер хусусиятларининг берилиши, уларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлар муҳокама қилинган.

Таянч сўзлар: портрет, образ, характер, талаба, психологик, фалсафий, қаҳрамон.

Ўраева Дармон Саидахмедовна,
Профессор кафедры узбекской литературы Бухарского
государственного университета, доктор филологических наук
Абдуллаева Набия Идрисовна,
Ассистент кафедры «Языки» Бухарского филиала Ташкентского института
ирригации и механизации сельского хозяйства

ПОРТРЕТ СТУДЕНТА И ОПИСАНИЕ ПЕРСОНАЖЕЙ В ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ (НА ПРИМЕРЕ МИРОВЫХ И УЗБЕКСКИХ РАБОТ)

АННОТАЦИЯ

Стремление писателя создавать произведения искусства основано на его интересе к человеку. Но каждый человек - это личность, характер, личность, уникальная внешность и среда, в которой он живет, его дом, мир вещей вокруг него и так далее. И в мировой, и в узбекской литературе мы можем найти образ студента в произведении. Их портреты, черты характера отличаются друг от друга, но имеют схожие стороны.

В статье рассматриваются портрет студента в произведениях литературных писателей мира, их черты характера, сходства и различия, которая может быть определена с использованием таких когнитивных понятий, как понятие, область действия, языковая область.

Ключевые слова: портрет, образ, персонаж, студент, психологический, философический, герой.

Uraeva Darmon Saidakhmedovna,

Bukhara State University,
Professor of Uzbek Literature, Doctor of Philology

Abdullaeva Nabiya Idrisovna,

Assistant of the Department of “Languages” of the Bukhara branch of the
Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization

PORTRAIT OF STUDENT AND DESCRIPTION OF CHARACTERS IN LITERARY WORKS (ON THE EXAMPLE OF WORLD AND UZBEK WORKS)

ANNOTATION

The writer's aspirations to create works of art are based on his interest in person. But each person is a person, a character, a personality and a unique appearance and the environment in which he lives, his house, the world of things around him and so on. In both world and Uzbek literature, we can find the image of a student in a work. Their portraits, character traits differ from each other, but have similar sides. The article discusses the portrait of students in the works of world literary writers, their character's features, similarities and differences.

Key words: portrait, image, character, student, psychological, philosophical, hero.

Адабий асарларда дунё тасвирини тасвирлашда ёзувчилар бадий тафсилотлардан фойдаланадилар. Шунга кўра, бадий тафсилот деганда, энг майда тасвирий ёки ифодали бадий тафсилотлар тушунилади: портрет ва ландшафт элементлари, акт, нарса ва бошқалар. Таҳлил қилиш қулай бўлиши учун бадий тафсилотларни бир неча гуруҳларга бўлиш мумкин. Аввало, ташқи ва психологик тафсилотлар ёритилган. Уларнинг ташқи қисмлари, сиз уларнинг номларидан осонгина топишингиз мумкин, бизни ташқи, объектив шахсларни, уларнинг ташқи қиёфасини ва атроф-муҳитини бўйшади. Ўз навбатида ташқи тафсилотлар портрет, пейзаж ва реалга бўлинади. Психологик тафсилотлар инсоннинг ички дунёсини акс эттиради, булар алоҳида рухий ҳаракатлар: фикрлар, ҳис-туйғулар, ҳис-туйғулар, истаклар ва бошқалар. Ташқи ва психологик тафсилотлар ўтиш мумкин бўлмаган чегара билан ажратилмайди. Адабий қаҳрамон портрети - бадий тафсилотларнинг хилма-хиллиги, бадий яхлитликнинг элементларидан бири.

Бадий асарда ҳаёт воқелиги, одамлар турмуши адабий қаҳрамонлар хатти-ҳаракати, ўй-фикрларини ифодалаш орқали акс эттирилади. Ижодкорнинг дунёқараши, мақсади, ижтимоий ҳаёт ҳодисалари ва инсон дунёси тўғрисидаги фалсафий мушоҳадалари ҳам айнан адабий қаҳрамонлар образида ифодаланади. [1] Асар қаҳрамонлари асарларда турли образларда намоён бўлар экан, биз бугунги мақоламизда асарлардаги талаба образини берилиши, ва унинг характери билан бир-бирига боғлиқлигини муҳокама қиламиз.

Жаҳон адабиётида ҳам ўзбек адабиётида ҳам талаба образини асарлада учратишимиз мумкин. Уларнинг портрети, характер хусусиятлари бир-биридан фарқ қилса аммо ўхшаш жиҳатлари ҳам мавжуд. Достоевский Раскольников образини шундай тасвирланганки бевосита кўз олдимизга келишган, қадди қоматли киши намоён бўлади. “У жуда келишган йигит эди, кўзлари қора ва чиройли, мағзи қоратўроқ, чуқур, хушбичим, қомати келишган эди” [3,4] Лекин унинг бу келишган кўринишини унингкийиб юрган либослари тамомила бошқа одамга айлантиради. Адиб унинг кийимини шунчалик ночор деб тасвирлайдики ҳатто бошқа одам

бўлганида бу аҳволда кўчага чивққани уялган бўлар эди дейди. Унинг кийимида ҳатто кўча гузарлар ҳам гапирар уни “немис шляпачиси” деб ҳам айтишарди. “Шоша пиша бошидан каттакон, тепаси баланд, думалоқ цимерман шляпасини юлиб олди, шляпа кийила вергандан ғоятда эскириб кетган ранги униқиб, ҳамма ёғини доғ дуғ босган, соябонсиз капаси бир томонга қийшайиб қолганди.”[3,5] Эғнидаги эскириб қолган бу кийимнинг рангиям қоп-қора рангда бўлиб асар қаҳрамонининг характерида жудаям мос тушади. У жудаям гап гап ҳеч ким билан гапирмайдиган, ҳеч кимга ўз сирларини ошкор қилмайдиганлардан бўлган. У доимо одамлардан қочиб юрарди.

Раскольников портретига қарама-қарши турадиган образ Оноре Де Балзакнинг “Горио ота” асари қаҳрамони талаба Растиньяк ҳисобланади. “Эжен де Растиьяк жанубликларнинг типик намояндаси эди: Унинг юриш туриши, атрофдаги одамларга муносабати, ҳатти-ҳаракатлари ва ўзини тутишда болалик чоғидаёқ қадимий хулқ-одоб асосида тарбияланган оксуяклар авлодидан экани кўриниб турарди.”[2,17] Растиньякнинг ташқи кўриниши ва унинг ўзини тутиши Раскольников образига ўхшамас, У аксинча доимо ўзининг кийинишига эҳтибор бериб кийиниб юрадиган, ўзига оро торо бериб юрадиган шахс эди. Унинг ўзининг кийим бош учун етарли маблағи бўлмасда лекин ўзини кийимлари орқали ўзини олийжаноб киши сифатида намоён қила оларди. “Эжен кийим бошини тежаб кийишга, эскиларни оддий кунларга кийишга мажбур бўлса ҳам, ҳар ҳолда, баъзи-баъзида кўчага олифта йигитлардек яسانيб чиқа оларди.”[2,17] Ўзини жудаям яхши кўрадиган ва ўзи учун ҳеч нимани аямайдиган талаба, табирларни жудаям яхши кўрарди. Раскольниковнинг бутунлай акси ҳисобланади. “Балга бориш олдидан ясанаётган қизларга ўхшаб у ҳам кўзгуга қараб, ўзини-ўзи масҳара қилди, фракени тўғрилаб кўяр экан, хипча белига ўзи маҳлиё бўлиб томоша қилди. Аёлга ёқиб учун галстугини баланроқ тортади, чиройли бир тарзда қадди-қоматини келиштириб туради”. [2,143].

Растиньяк доимо яхши яшашни орзу қиларди, чунки унинг оиласи бой оилалардан эмас, оиласининг аҳволини яхши биларди ва у яхши яшаши учун зодагон аёллар билан танишишни улар орқали жамиятда яхши ўринни эгаллай олиши, шунинг учун бундай мавқега эришиш учун у ўз кийимларига эҳтибор бериши, доимо олижаноб кишилардек кийиниб юришга одатланганди. “Студент Комедия операси театрининг биринчи ярусида ўтирган бирор аёлага ёқиб учун галстугини баланроқ тортади, чиройли бир тарзда қадди-қоматини келиштириб туради.” [2,33] Шундай омадга эришишни осон йўлини танлаган талаба образи портрети асар давомида турли хил вазиятларда ранг-баранг тасвирланган ва бу тасвирлар талабани қандай инсон эканлигини очиб беради ва унинг образи ўқувчининг кўз олдига яққоол намоён бўлади.

Растиньяк образига ҳамоҳанг келадиган образлардан бири инглиз ёзувчиси Жозеф Конраднинг “Ғарб назарида” (Under the western eye) бош қаҳрамони талаба Кирилл Сидорович Разумов. “Жаноб Разумов баланд бўйли, яхши йигит еди. Агар унинг хусусиятлари нозикроқ бўлса, унинг ташқи кўриниши шубҳасиз жозибали бўларди. Гўё муми билан ифодаланган юз ифодали (ва ҳатто тўғри классик турга яқинлашганда ҳам) оловга келтирилгандай бўлиб, чизиқларнинг барча қаттиклигини хиралаштирди. Аммо шунга қарамай, унинг кўриниши жуда ёқимли еди. Хулқ-атвор ҳам ёқимли еди.” [5,224]

Адиб Разумовни ташқи кўринишини тасвирлар экан бевосита кўз олдимишга чиройли, келишган, қадди қоматли йигит гавдаланади. Адиб нафақат унинг ташқи кўринишини балки унинг қанчалик ақл, идрок, илм эгаси эканини ҳам тасвирлайди. “Санкт-Петербург университети ўртоқлари файласуфни ўқийётган учинчи курс талабаси Кирилл Сидорович Разумов, кучли шахс - мутлақо ишончли одам деб ҳисобладилар. Эҳтиқод ўлим билан жазоланадиган ва баъзан ҳатто ўлимдан ҳам даҳшатли жиноят бўлиши мумкин бўлган мамлакатда тақиқланган қарашлар у билан баҳам кўрилишини англатар еди.” [5,225] Дўстлари уни ҳурмат қиларди, университетга ўзига яраша обрў-эҳтибор қозонган эди. У доимо керакли вақтга барчага ёрдам қўлини чўза олар шунинг учун ҳам барча уни ҳурмат қиларди. Разумов Раскольников ва Растиньякдан фарқли ўлароқ пулга муҳтожлик сезмайди. Асарда у аристократлардан бўлганлиги ва кимнингдир васийлиги остида унга маблағ келиб туриши айтиб ўтилган. “Жаноб Разумов, руҳонийнинг ўғли, маълум бир юқори мартабали аристократнинг ҳомийлигида эди- еҳтимол у ўзи келиб чиққан узоқ вилоятдан эди. Аммо

Аммо унинг ташқи кўриниши бундай камтарона келиб чиқишига зид эди; ишониб бўлмайдиган туюлди.” [5,225] У доимо юқори мартабали меҳмонлар, профессорлар тадбирида иштирок этар эди ва ўзини улар билан бир хил поғонада кўяр ва уларнинг даврасида ўзини енгил хис қилиб, ҳеч ҳам ўзини улардан олиб қочмас эди.

Инглиз ёзувчиси Жорж Форстернинг “Узоқ сафар” (Long Journey) асаридаги талаба Рикки образи жудаям камтарин, ҳаётда қийналган ота-онасиз ўсган характерлардан бири. Адиб унинг портретини тасвирлаганда унинг битта оёғи оқсоқланиб юришини ва шу нуқсонни уни ҳаётга бўлан қизиқишини сўндиришини уқтиради [6,2]. Рикки ҳам оддий оиланинг фарзанди бўлиб, онаси эрта ҳаётдан кўз юмган, отаси эса бошқа аёлга уйланган. Ойисининг меҳрини доимо кумсаб яшайди ўзини тушқунлик ҳаётидан олиб чиқиш Рикки коллежга ўқишга киради ва иқтидорли талабалардан бири бўлади.

Риккининг ўзига яраша жудаям кўп қобилиятлари бўлиб, улардан бири унинг ёзувчилигидир. “Рикки ўзининг кичик ҳиқояларини нашр қилинишини жуда хоҳларди. Саккиз-тўққизтасини ёзгандан сўнг уларни китоб шаклида кўришни жудаям хоҳларди. Ҳаттоки улар учун ном ҳам топиб қўйганди” Пан Пипес”. У бу борада ғайратли еди; бу ишлашни яхши кўрар еди, чунки дунёдан бирон бир ақл бовар қилмайдиган гулхўрлик ўтган ва энди одамлардан.” [2,71] Бу борада унга аммаси ва хотини ёрдам беришга уринишар лекин унинг ишларини чоп қилиш қўлларидан келмаган эди.

Яна бир инглиз ёзувчиси Ивилин Вонинг “Йиқилиш ва вайрон” (Decline and Fall) бўлиш асари бош қаҳрамони талаба Полнинг характер хусусиятлари ҳам ўзига хос бўлиб китобхонни ўзига бевосита жалб қилади. “Пол Пеннифезер илоҳиётни ўрганган. Бу унинг Оксфорддаги университет ҳаётининг учинчи йили еди. Ундан олдин у Сассексдаги озгина диний қарашларга ега бўлган кичик хусусий мактабни имтиёзли диплом билан тугатган; мактабда у журнал муҳаррири, мунозаралар клубининг президенти бўлган ва характерига кўра “ўртоқларига енг яхши таъсир кўрсатган”, шунинг учун дўстлари уни жуда ҳам ҳурмат қилишарди.” [4,2] Кўриниб турибдики жаҳон адабиёти адиблариталаба образига қўл урар экан, уларнинг ҳаёти бир- бирига ўхшаш ва ҳаттоки бутунлай бир-бирига зид характер хусусиятларини кўришимиз мумкин.

Ўзбек адабиётида ҳам талаба образини асарларда учратишимиз мумкин. Уларнинг портрети, характер хусусиятлари бир-биридан фарқ қилса аммо ўхшаш жиҳатлари ҳам мавжуд.

Ўзбек адабиётида энг кўп учрайдиган талаба образлари асари Приримкул Қодировнинг “Уч илдиз” асари ҳисобланади. Талабалар Зокир Гавҳар, Маҳкам, Замира, Очил ва бошқа кўплаб бош қаҳрамон ва ёрдамчи персонажларни учратишимиз мумкин. Талабаларнинг портрети ёзувчилар томонидан шундай маҳорат билан тасвирланганки буниҳоя кўз олдимизга реал бир тала пайдо бўлади. “Зокир қўлидаги қоғозни икки буклаб чўнтагига солди ва йўл-йўл бостон пиджагининг енгига ёпишган увокни черти ташлади. Қия тушаётган куёш нурида унинг текис таларган сочи ҳам, қоши ва киприклари қайрилган жойи ҳам янгигина костьюми сингари хиёл товланиб турарди. Фақат юзи жилосиз, лекин жозибали эди.” [7,15] Ёзувчи талабани портретини яратар экан унинг юзини “янги костьюмга” ўхшатади. Янги нарса янгилигига қандай жилоланса, талабанинг юз ифодаси ҳам худди шундай ярқирраб турибди демокчи адиб. Демак кўз олдимизга бевосита ёш навқирон ўктам, юзига биронта ажини йўқ талаба гавдаланади.

“Насрулла деган бола чақали талаба бунақа маърузаларга ухлагани келади. Орқарокдан жой оладида, лектор ўтрғандан кейин бир новчароқ талабанинг панасига сурилади. Унинг сирти” ёрилиб, эски супага ўхшаб қолган кулранг клёнка папкаси бор, доим китоб дафтарга тўлиб, баъзан егулик нарсалар ҳам солиниб, қорни қаппайиб юради.” [7,39] Адиб бундай талабаларни тарифлаганида ёши оддий талабалардан анча каттароқ, ўқишга ўз хохиши билан кирмаган, мажбурлигидан фақатгина диплом учун ўқийдиган талабалр кўз олдимизга келади.

Қизларининг тасвири анча жозибадорроқ, нафис тасвирланган. “Қора қошлари бир-биридан анча узоқда бошланиб, сал кўтарилгану, нафис эгилган ва бодом қовоқларини айланиб ўтган. Баланд пешонасининг икки четини сочи бекитган, ўринга кирмай қолган ингичка соч толаларига шабада тегиб мулойим қимирлаб турарди. Оқ қизғиш ёноқларида майда

кулгичлар. Бурни суйри бўлиб боргану, учи бироз эгилиб, эркакча “кушбурун” бўлиб қолган. Фақат шу унга бироз ярашмайди. Аммо мусаффо кўзлари, хиёл намли лабларининг чиройли табассуми, қошининг юз ифодасига мос тўлғаниб қўйиши Маҳкамни мафтун этарди.” [7,57] Адиб талаба қизни тасвирлар экан унинг юз тузилиши учун турли хил метафоралардан фойдаланган. *Қора эгилганқоша бодомқовоқа оқ қизгишвёноқа майдавкулгича суйриббурун ва ҳоказо.* Бундай ўхшатишлардан фойдаланиш, адибнинг юз тасвирини ифодалашда турли сифатларни ишлатиши образ қиёфасини ўқувчига янада яққол чизиб беради.

Талаба қизларнинг кийинишини ҳам адиб бу асарда маҳорат билан тасвирлаган. “Бодом гулли кўйлагининг этакларини тонг шамолида хилпирратиб, китоб- дафтар қўлтиқлаган кўлининг нафис бармоқларини қора пиджакчаси тугмаланган жойга қўйиб зиппилаб бораётган Замира одатдагидай у ёқ бу ёққа кам қаради.” [7,104] Хўш, адиб нега персонажларнинг кийимни ҳам чуқур тасвирлайди? Чунки китобхонни кўз олдига гавдаланган персонаж ўзининг кийиниш маданияти билан ҳам эътиборга молик бўлиши мумкин.

Мирмуҳсин ўзининг “Умид” асарида икки ёш талабалар образини гавдаланар экан, уларнинг портрети, характери, инсоний ички кесинмалари, ҳаёти ва фаолиятлари бевосита реал ҳаётда учраб турадиган талабаларга ўхшатиш мумкин. Умиднинг биргина портрети унинг бутун ҳаёти ва фаолиятини очиб беришга ёрдам беради. “Баъзилар дегадир бу қорачадан келган йигитнинг кўзларида сирли бар ўйчанлик бор дейишади. Ҳаракатида ҳам анча босиқлик сезилади. Бу даъфатан кўзга ташланмаса-да, уни аста- секин пайқамаслик мумкин эмас. Камгап, ўйчан ва баъзида паришон кўринади...” [8,7] Адиб Умид образини тасвирлар экан китобхоннинг кўз олдига одоли, ақилли талаба гавдаланади. Унинг тарбияли бўлишига сабаб оилавий аҳволининг яхши эмаслиги ўғай онанинг кўлида катта бўлгани гавдаланади. Бу асарда яна бир талаба қиз Ҳафиза образи гавдалантирилади уни адиб қуйидагича тасвирлайди. “Кўп ўтмай ўша қиз ҳовлига кириб, уларнинг ёнгинасидан ўтиб кетди. У ўзини сипо тутар, ҳеч кимга қарамасликка ҳаракат қилар, шўхлик қилишга сайланиб турган қошу кўзларини итоатда сақларди. Унинг келишган қадду қомаги атлас кўйлак ичида ҳам ўзини таманно қилиб турарди.” [8,15] Адибнинг талаба қизни биргина тасвири билан унинг нафақат ташқи кўринишини балки, феъл-атвори характер-хусусиятлари кўз олдимизга намоён бўлади. Биргина “*Ҳеч кимга қарамасликка ҳаракат қилар*” гапи орқали Ҳафизанинг ҳаёли иболи қиз эканини билиб олиш мумкин. Қошу-кўзлари қизни шўх қизга ўхшатади унинг унинг ўзини тутиш маданияти бирмунчаоғир вазмин қизга ўхшатади.

Абдулла Қаҳҳорнинг “Сароб” романидаги Муниҳон ва Саидий образи ҳам эътиборга молик ҳисобланади. Адиб Муниҳонни тасвирлар экан бевосита унинг гўзаллигини Саидийнинг нигоҳи орқали етказиб беради. “Унинг юзи ташқарига ўгирилган бўлсада, кўзининг кири билан қараб Муниҳоннинг узун, қора киприklarига зехн солар эди.” Унинг чиройига лол бўлиб қараётган Саидий Муниҳон қараган вақтда юзи қизариб, ноқулай аҳволга тушади. Муниҳон ҳам Саидийга зимдан боқар ва унинг қадди қомагига лол бўлар, шундай ўктам, барно йигит билан учрашиб юрганидан ўзини бахтиёр сезарди. “Муниҳон қозикқа илаётган Саидийнинг орқасидан қараб ўзига ҳеч қачон бўлмаган бир ҳис сезди: ё ўзи кўкдан ерга тушди ё соғлом кўлидан ҳар иш келадиган, кучга тўлиб тошган бу йигит унинг кўккига кўтарилди.” [9,15] Адибнинг мана шу гаплари орқали ҳам Саидийнинг келишган, қадди қомаги жойида, ўктам, барно йигит эканлигини ҳам билиб олиш мумкин.

Портретнинг бадий восита сифатида моҳияти шундаки, ёзувчи тасвирланган қаҳрамонларнинг табиатини очиб беради ва уларга тавсиф бериш орқали уларга бўлган муносабатини билдиради. Ташқи кўриниши, унинг бадий қиймати визуал равшанлик билан белгиланади. Портрет орқали муаллиф ижтимоий муҳитни тавсифлайди, унга ўз муносабатини билдиради.

Адабий портрет - бу инсоннинг ташқи қиёфасидаги санъат асаридаги расм, шу жумладан юз, физика, кийим-кечак, имо-ишоралар, юз ифодалари ва ўзини тутиш услуби. Портрет тарихан ўзгарувчан бўлиб, бу унда акс еттирилган ижтимоий воқелик билан боғлиқ.

Портретнинг модификацияси ишнинг жанрига, муаллифнинг бадий услубига, услубига ва адабий йўналишига боғлиқ. Портрет хусусиятларининг асосий турлари портрет тавсифи, портрет-такқослаш, портрет-таассурот ва психологик портретдир.

Шундай қилиб, портрет ва характер адабиётда муҳим рол ўйнайди. Биринчидан, улар асар қаҳрамонини яхшироқ тушуниш, уни муаллифнинг тасавурида тасаввур қилиш учун керак (адабий портрет). Муаллиф портретни асарнинг “қаҳрамони” сифатида ишлатганда, у портретнинг функцияларидан кундалик ҳаётда фойдаланади, бу асарни ҳақиқатга яқинлаштиради, бу нафақат асарни яхшироқ тушунишга ва англашга ёрдам беради, балки портрет орқали етказилган ҳақиқий санъат ва ҳақиқий гўзаллик ҳақидаги саволларга ҳам жавоб топиб бериши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдулла Улуғов. Адабий қаҳрамон қадри//ziyo.uz.22.03.2017
2. Бальзак О. Горио ота. - Т.: Камалак-Press, 2019. - 320 б.
3. Достоевский Ф.М. Жиноят ва жазо. Роман. - Т.: Камалак, 2019.
4. Ивлиев В. “Decline and fall”(Упадок и разрушение) - <http://www.litru.ru>
5. Конрад Дж. На взгляд Запада. - М.: Ладомир, 2012.
6. Forster E.M. Long Journey. (Бесконечное путешествие). - <http://www.litru.ru>
7. Кодиров. П. Уч илдиз.-Т.:Янги аср авлоди, 2019
8. Мирмуҳсин. Асарлар 4 жилдлик.-Т.:Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1981.
9. Қаҳҳор А. Сароб.-Т.: Шарқ нашриёти, 1995
10. Умарбеков. Ў. Одам бўлиш қийин.-Т.: Ёшлар нашриёт уйи, 2018